

Program wychowawczy a „Solidarna Szkoła” - głos ekspertki

W preambule Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku czytamy: *Wszystkich, którzy dla dobra Trzeciej Rzeczypospolitej tę Konstytucję będą stosowali, wzywamy, aby czynili to, dbając o zachowanie przyrodzonej godności człowieka, jego prawa do wolności i obowiązku solidarności z innymi, a poszanowanie tych zasad mieli za niewzruszoną podstawę Rzeczypospolitej Polskiej.*^[1] Dla współczesnej polskiej szkoły te wartości warto na nowo przypomnieć i utożsamiać, ponieważ są szczególnie ważne, kiedy patrzymy na kształtowanie postaw młodych ludzi zarówno przez pryzmat szkolnych zestawów programów nauczania, programów profilaktyki, jak i programu wychowawczego szkoły.^[2]

Czym jest idea Solidarności we współczesnej szkole?

Idea Solidarności to zarówno wiedza o ważnych wydarzeniach z historii Polski związanych z wielkim ruchem społecznym, który doprowadził do odzyskania w 1989 roku możliwości suwerennego i demokratycznego stanowienia o losie naszej Ojczyzny,^[3] ale także wartość społeczna, której odpowiedzią jest program „Solidarna Szkoła” opierający się na:

- modelu wychowania uczniów do **współodpowiedzialności w umacnianiu demokracji w Polsce i Europie,**
- **tożsamości historycznej** poprzez zaangażowanie uczniów w **edukację solidarnościową oraz otwartą debatę publiczną na temat demokracji,**
- kształtowaniu u uczniów **postawy solidarności** oraz **poczucia wspólnoty.**

Jakie wartości tworzą „Solidarną Szkołę”?

Ważne i pożądane w wychowaniu młodego pokolenia wartości wywodzą się od poszanowania przyrodzonej godności człowieka^[4], która pozwala zwrócić uwagę nie tylko na moje prawa, ale również prawa innych; na odpowiedzialność za innych i odczuwanie więzi społecznej z innymi. Dlatego w programie „Solidarnej Szkoły” tak ważne są wartości odwołujące się do poczucia solidarności społecznej, tożsamości i odpowiedzialności za wspólnotę lokalną, w której żyją i uczą się młodzi ludzie, a przede wszystkim budowania poczucia tożsamości historycznej, dzięki której uczniowie mogą poznać, jakie znaczenie dla umacniania demokracji w Polsce i w Europie miał zryw solidarnościowy lat 80-tych, który doprowadził do tak ważnych przemian w 1989 roku.

Co to znaczy być solidarnym dla ucznia?

Młodzi ludzie często poszukują celu i bycie solidarnym z kimś i dla kogoś,^[5] może wskazać im kierunek działania. Dlatego ważne jest, aby uczniowie dostrzegali i rozróżniali różne kręgi solidarności społecznej i ich znaczenie dla jednostki, grupy, ale także społeczności lokalnej i globalnej.

W rozumieniu solidarności i solidaryzmu nie można zapomnieć o znaczeniu idei ruchu solidarnościowego w Polsce, budzeniu szacunku do tych, którzy podejmowali walkę o wolność, suwerenność i demokratycznych ustrój państwa polskiego. Ponadto w

kształtowaniu postaw ważne jest zwrócenie uwagi na te cechy osobowości człowieka, które sprzyjają tworzeniu więzi społecznych i duchowych; nauczaniu przez przeżywanie.

Według badań CBOS z 2010 roku: *Blisko połowa grupy osób urodzonych przed 1963 rokiem (48%) w ostatnich latach nigdy nie przekazywała młodszemu pokoleniu swoich doświadczeń związanych z pierwszą „Solidarnością”, nie opowiadała o tamtych czasach, własnych przeżyciach i przemyśleniach dotyczących tego okresu. Zwierzenia tego rodzaju, kierowane do dzieci, wnuków czy innych młodych ludzi z rodziny, co najmniej kilka razy zdarzały się w ostatnich latach ponad dwóm piątym tej grupy ankietowanych, przy czym niespełna jedna trzecia (30%) kilka razy opowiadała o swoich doświadczeniach, a 13% wielokrotnie wspominało swoje przeżycia związane z tym okresem* [6]. Dlatego w otoczeniu szkoły, wśród naturalnych sojuszników szkoły, którymi są rodzice i dziadkowie należy i warto szukać tych, którzy jako świadkowie historii opowiedzą młodym ludziom o lokalnych bohaterach, o poczuciu tożsamości i wartości solidarności społecznej, którą sami odczuli i przeżyli. Szkoła, która otwiera się na rodziców i lokalną społeczność uczy dialogu społecznego i dzieli się odpowiedzialnością za kształtowanie postaw młodych ludzi.

W nauce odpowiedzialności społecznej ważne jest otwarcie szkoły i współpraca szkoły z organizacjami pozarządowymi, szczególnie tymi, które odwołują się do idei solidaryzmu pokazując, dlaczego warto być solidarnym zarówno z najbliższymi, jak i z tymi, których nie znamy, a którzy potrzebują naszej pomocy. To otwarcie na innych, otwarcie na dialog i współpracę jest najważniejszym zadaniem szkoły w kształtowaniu postaw obywatelskich młodych ludzi.

W latach 80-tych wielu rodziców i dziadków współczesnych uczniów odwoływało się do hasła „Nie ma wolności bez „Solidarności”. Dlatego należy przywrócić wartość solidarności rozumianej, jako dialog, odpowiedzialność i poczucie wspólnoty oparte na współdziałaniu.

Doświadczenia pierwszej „Solidarności” bywają przedmiotem refleksji jej uczestników, ale zdarza się to raczej niezbyt często. Osoby, które przeżyły i pamiętają ten okres, sporadycznie powracają myślą do tamtych czasów. Specyficzne ówczesne doświadczenia niezbyt często są także przedmiotem dyskusji i debat w gronie rodziny lub znajomych, a jeszcze rzadziej są przedmiotem rozważań w gronie kolegów ze związku zawodowego [7]. Społeczeństwo informacyjne sprzyja indywidualizmowi, ale wcale tak nie musi być, kiedy pokażemy uczniom wartość pracy zespołowej, dialogu i zaangażowania na rzecz potrzebujących.

W jaki sposób pracować z uczniami, aby kształtować poczucie solidarności?

W katalogu metod i technik pracy, które warto wykorzystać zarówno w czasie zajęć lekcyjnych, jak i pozalekcyjnych na pewno pierwszoplanową jest metoda projektu, która powinna rozpocząć się od postawienia problemu – np. w formie pytania – związanego z aspektem społecznym, historycznym bycia solidarnym. Ta metoda ma szczególne znaczenie, ponieważ Polacy doceniają potencjał wspólnego działania [8]. Przy czym w pracy z uczniami – w idei wspólnego działania – warto zwrócić uwagę na aspekt współpracy na rzecz rozwiązywania problemów. *Połowa badanych uważa, że ludziom łatwiej jest się zorganizować, gdy chcą przeciwko czemuś zaprotestować, a 40% stwierdza, że chętniej przyłącza się do inicjatyw, których cel jest im szczególnie bliski. Zdecydowana większość, aż 70% badanych, w*

swoim najbliższym otoczeniu zauważyła akcje, w których zwykli ludzie lub organizacje pozarządowe starali się rozwiązać lub zwrócić uwagę na jakiś problem. Przy rosnącym optymizmie wobec wspólnych działań, rysuje się też zauważalna bariera – co czwarty uczestnik badania nie wie, w jaki sposób i z kim mógłby podjąć współpracę. Wiąże się to m.in. z ograniczonym zaufaniem społecznym oraz brakiem przyzwyczajęń związanych z podejmowaniem społecznych inicjatyw.^[9]

Program „Solidarna Szkoła” nie opiera się tylko na metodach podawczych i zaangażowaniu jedynie nauczyciela w proces kształtowania postaw, ale ciężar aktywności przenosi na ucznia i uczennicę. Dlatego w osiągnięciu zakładanych celów ważne są:

- **uczenie przez doświadczenie** przede wszystkim uczenie odpowiedzialności, odwagi i szacunku wobec innych ludzi,
- **wykorzystanie TIK** do pracy z uczniami, jako wymóg społeczeństwa, w którym żyjemy, a także wymóg e-środowiska tak naturalnego dla uczniów, w którym warto i należy pokazywać efekty ich pracy zespołowej,
- **tworzenie warunków do współpracy i współdziałania**, dlatego priorytetowa rola metody projektu edukacyjnego, która ma być sposobem na wzrost zaufania społecznego i kształtowanie wielu pożądanych społecznie postaw i zachowań, o czym pisano już wcześniej.

Ponadto warto zwrócić szczególną uwagę na takie metody i działania jak:

- metoda **Podaj dalej**, czyli *each one teach one*, której kluczowa reguła brzmi: *jeżeli ktoś nauczył Cię czegoś, Ty powinieneś przekazać to komuś innemu*,
- projekty **Badamy razem** mające na celu połączenie już prowadzonych programów badania lokalnej historii - szczególnie *oral history*, historii mówionej - z historią porównawczą i współpracą różnych grup młodych badaczy w skali kraju,
- metoda badań jakościowych **Jestem cieniem shadowing**, której celem jest poznanie zadań i możliwości wolontariusza, towarzysząc osobie na co dzień pracującej z potrzebującymi,
- przekazywanie efektów pracy projektowej nie tylko za pomocą wizualizacji, ale wykorzystanie **środków audio**, np. możliwości radia internetowego, czy publikowania audycji dźwiękowych na stronie szkoły,
- prowadzenie w ramach metody projektu **badania terenowych, sporządzenie raportów i rekomendacji związanych z rozwiązywaniem problemów** społecznych, kulturalnych, czy gospodarczych gminy,
- debaty, dyskusje, symulacje, dramy, czy praca ze źródłami, w tym metoda **Sejmiku**, czyli *Open Space*, podczas którego uczestnicy sami wybierają tematy i swobodnie zmieniają grupy dyskusyjne, czyli każdy jest „panem swoich dwóch stóp” i może odejść od jakiejś grupy i przyłączyć się do innej, może zebrać ludzi wokół siebie i zainicjować zupełnie nową rozmowę,
- **gry Story Cubes**, która polega na snuciu opowieści przez każdego z uczestników na podstawie wylosowanych przedmiotów lub postaci; w przypadku programu „Solidarna Szkoła” jest to najpierw przygotowanie kostek z 54 przedmiotami/postaciami z historii Solidarności w latach 80-tych, a następnie

rozegranie turnieju opowiadaczy historii osnutych na dziejach ruchu solidarnościowego w Polsce, w lokalnym środowisku , czy w rodzinie.

Program „Solidarna Szkoła” może stać się ważnym elementem programu wychowawczego szkoły, kiedy zostanie zbudowany na podstawie współpracy i współdziałania różnych środowisk szkoły, a uczniowie będą mogli doświadczyć czym jest solidarność i solidaryzm pracując zespołowo i na rzecz innych.

Autorka: Urszula Małek

[1] Preambuła Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

[2] Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. 2012 poz. 977) przywołane dokumenty tworzą spójną całość i powinny uwzględniać wszystkie wymagania opisane w podstawie programowej kształcenia ogólnego.

[3] Na podstawie preambuły Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.), której twórcą był Tadeusz Mazowiecki.

[4] O znaczeniu godności człowieka w systemie prawa konstytucyjnego Polski mówi art. 30 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

[5] Odwołanie do słów J.Tischner, że *Człowiek jest zawsze solidarny z kimś i dla kogoś*. Etyka solidarności, Znak, 2005, s. 16.

[6] *Pamięć i niepamięć o „Solidarności”*, Komunikat z badań CBOS, Warszawa lipiec 2010, s. 9.

[7] *Pamięć i niepamięć o „Solidarności”*, Komunikat z badań CBOS, Warszawa lipiec 2010, s. 13.

[8] *Zaangażowanie społeczne Polaków – raport TNS Polska i Groupon Polska*, Warszawa 2013; źródło: http://www.pi.gov.pl/PARP/chapter_86197.asp?soid=4AD31C61553443889C3535BA0CF57C5A (dostęp: 11.01.2014).

[9] *Zaangażowanie społeczne Polaków – raport TNS Polska i Groupon Polska*, Warszawa 2013; źródło: <http://media.groupon.pl/pr/248685/razem-mozemy-wiecej-polacy-wola-dzialac-w-grupie-niz-w-pojedynke> (dostęp: 11.01.2014).